

"Sloga" – prilog proučavanju đakovačkog novinstva

Ivica Miškulin

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

U radu autor progovara o pisanju đakovačkog glasila *Sloge* koje je izlazilo tijekom 1919. i 1920. *Sloga* je ulazila u red stranačkih lokalnih glasila, u njezinom slučaju, glasila Hrvatske zajednice. Tijekom svog izlaženja uredništvo *Sloge*, predvođeno Ivanom Gabutom, na njezinim stranicama je iznosilo, prije svega, stavove o političkim aktualnostima u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca te o političkim borbama u samom Đakovu. Ostali sadržaji zastupljeni su u puno manjoj mjeri, iako se na stranicama *Sloge* mogu pronaći važni prilozi o gospodarskoj, kulturnoj i sportskoj povijesti Đakova.

Uvod

Na prijelazu drugog u treće desetljeće dvadesetog stoljeća hrvatski narod zakoračio je u novo razdoblje svoje političke povijesti. Naime, 1. prosinca 1918. u Beogradu je došlo do svečanog proglašenja čina ujedinjenja Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom u novu državnu tvorevinu – Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). Gotovo odmah potom dolazi i do intenziviranja političkog života u novoj državi. Pritome dolazi do stvaranja novih političkih grupacija, ali i do nastavka djelovanja predratnih političkih stranaka, naravno, u znatno promijenjenim okolnostima. Svakako najvažniji način,

pomoću kojeg su različite političke stranke nastojale proširiti krug svojih pristalica, ali i prezentirati svoju političku platformu široj javnosti, bile su novine.

Hrvatska zajednica i slavonsko-srijemski prostor

Jedna od najvažnijih hrvatskih političkih stranaka prvih godina postojanja Kraljevine SHS bila je Hrvatska zajednica (HZ). Stranka se pod ovim imenom službeno pojavljuje 17. srpnja 1919. kada je na sastanku u Zagrebu došlo do fuzioniranja Starčevićeve stranke prava i Napredne demokratske stranke.¹ Njima se potom pridružuje i starčevićanski orijentirani dio osječke grupe nazvane "Hrvatsko kolo".² U smislu političke platforme zajedničari (uvriježeni naziv za pripadnike HZ-a – op. a.) nisu dovodili u pitanje pripadnost Hrvata, Slovenaca i Srba istoj etničkoj skupini, ali nisu, poput, naprimjer, beskompromisnih unitarista Svetozara Pribičevića, smatrali da između njih nema baš nikakvih razlika. Zajedničari su držali da su Hrvati, Slovenci i Srbi "tri plemena" jedinstvenog jugoslavenskog naroda koji u zajedničkoj državi moraju biti u ravnopravnom položaju. Tu ravnopravnost bi, po mišljenju zajedničara, najbolje osiguravala država organizirana na principima širokih autonomija "povijesnih pokrajina". Ta će stajališta kasnije doživjeti značajne promjene, u prvom redu, u smislu nacionalne posebnosti Hrvata te federalizma.³

Nekako u isto vrijeme kada dolazi do stvaranja stranačke središnjice u Zagrebu pristupa se i širenju stranačkih organizacija na terenu pa tako i na slavonsko-srijemskom prostoru. S obzirom da je glavninu članstva HZ-a činilo hrvatsko građanstvo ili, točnije, "trgovci, obrtnici, gostioničari, pripadnici različitih činovničkih zvanja i slobodne profesije"⁴, zapravo i ne čudi da se prve stranačke organizacije ustrojavaju u gradsko - trgovišnim naseljima slavonsko-srijemskog prostora. Prva organizacija HZ-a u Slavoniji, prema dosadašnjim istraživanjima, osnovana je u Đakovu, najvjerojatnije u drugoj polovici srpnja 1919. Zaključno s polovicom lipnja 1920., kada je osnovana organizacija u Požegi, stranačka mreža HZ-a proširila se na sve značajnije gradsko-trgovišne zajednice slavonsko-srijemskog prostora.⁵

1 Hrvoje Matković, "Hrvatska zajednica. Prilog proučavanja političkih stranaka u staroj Jugoslaviji", Zbornik radova *Istorija XX. veka*, V/1963., 24.

2 Dragiša Jović, "Hrvatska zajednica u političkom životu Slavonije, Srijema i Baranje 1919.-1920. godine", *Časopis za suvremenu povijest*, XXXII/2000., br. 2, 235.

3 H. Matković, "Hrvatska zajednica", 17.-18., 59.-61.

4 *Isto*, 15.

5 D. Jović, "Hrvatska zajednica u političkom", 238.-239.

"Sloga" - osnovna obilježja u vrijeme izlaženja

Đakovačka javnost upoznala se s prvim brojem *Sloge* u nedjelju ujutro, 3. kolovoza 1919. Od tog, prvog broja, list je u obliku tjednika izlazio do kraja 1920., kada je izašao posljednji, pedeset i drugi, broj. Također, nakon prvog broja promijenjeno je i vrijeme izlaženja – već drugi broj je izašao u subotu popodne, 9. kolovoza 1919. *Sloga* je izlazila na četiri stranice, iako se određeni broj glasila pojavio i na šest. Kako saznajemo iz prvog broja godišnja pretplata je iznosila 26 kruna, polugodišnja 13, a pretplata na četvrt godine iznosila je 6.5 kruna. U slučaju da je pretplatnik list dobivao putem pošte ili drugačijih vrsta dostave godišnja pretplata je iznosila 28 kruna, polugodišnja 14, a tromjesečna 7 kruna. Prvi broj lista tiskan je u Biskupijskoj tiskari u Đakovu, a tu je tiskan sve do svog ugasnuća. Od prvog broja *Sloga* je u podnaslovu nosila naziv *Glasiilo Hrvatske Zajednice*, a vodstvo đakovačke organizacije HZ-a činilo mu je uredništvo. U cjelokupnom vremenu izlaženja glavni urednik lista bio je Ivan Gabut.⁶

**Prvi broj *Sloge*
izašao iz tiska
3. kolovoza 1919.**

6 Vidi *Sloga*, Đakovo, I/1919., br. 1, 1.; Krešimir Pavić, "Đakovačko novinstvo 1918.-1928.", *Đakovački vezovi*, 1981., 39.

Do pojave HZ-a na političkoj pozornici Đakova glavnu riječ u općinskim poslovima imali su lokalni prvaci Demokratske stranke - demokrati.⁷ Najistaknutiji predvodnici te stranke u Đakovu, Ivan Ribar i Andro Morić, uspjeli su osigurati prevlast u uređivačkoj politici u, do pojave *Sloge*, jedinom izlazećem listu političkog profila u Đakovu, *Glasu Slobode*. Upravo ova činjenica predstavlja ključan trenutak u pojavi *Sloge*. Naime, kada je *Glas Slobode* postao službeno glasilo organizacije Demokratske stranke u Đakovu, pobornici drukčijih stajališta o etničkoj pripadnosti hrvatskog naroda, u ovom slučaju pristaše HZ-a, istupaju iz njegova uredništva i pokreću *Slogu*. No, zanimljivo, a što svjedoči i o prisutnosti velikog protivljenja većeg dijela hrvatskog građanstva Đakova unitarističkim nastojanjima, stranice *Sloge* otvorene su i pristašama drugih antiunitarističkih političkih grupacija, u ovom slučaju pristašama Hrvatske pučke stranke (HPS).⁸ O tome je progovorio i sam urednik *Sloge*, Ivan Gabut, u njezinu posljednjem broju: "[...] *Kad je međutim Svetozar Pribičević osnovao demokratsku stranku i u nju privukao i našeg vajnog zastupnika, Dra Ivana Ribara, znao je Ribar i njegov pomoćnik Andro Moritz, urednik "Glasu Slobode", da proti volji većine gradjanstva đakovačkog proglasi "Glas slobode" glasilom demokratske stranke. [...] Hrvatsko gradjanstvo đakovačko, organizovano prije prevrata pretežno u Starčevićanskoj stranci, nije moglo da dalje trpi u svojoj sredini tako bezdušne i bezobrazne napadaje sa strane nezatne klike nametnika, pak je kao ustuk "Glasu slobode" osnovalo "Slogu" kao glasilo Hrvatske Zajednice, a dopustilo je i pristašama onda u Đakovu još neorganizovane "pučke stranke", da se u "Slogi" brane od napadaja "Glasu slobode".*"⁹

U smislu unutarnje organizacije lista *Sloga* ne odstupa od ostalih, kako lokalnih tako i središnjih, tiskovina tog vremena. Na prvoj stranici nalazi se politički uvodnik, obično s širom državnom tematikom, uz izuzetak vremena kada dolazi do održavanja parlamentarnih ili lokalnih izbora. I na sljedećoj, drugoj, stranici, obično se nalazi jedan članak s političkom tematikom, ponekad iz polja vanjske politike. Iduće stranice (treća, četvrta, i, eventualno, iduće) bile su rezervirane za kratke informativne crtice (obično se nalaze pod skupnim nazivima *Političke vijesti*, *Strane vijesti*, *Domaće vijesti*, *Narodno gospodarstvo*, *Iz Jugoslavije*, *Domaća politika*, *Pabirci* i sl.). Također, na ovim stranicama

7 O njezinom djelovanju vidi Branislav GLIGORIJEVIĆ, "Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca", Beograd 1970.; H. MATKOVIĆ, "Svetozar Pribičević, ideolog-stranački vođa-emigrant", Zagreb 1995.; Ivan RIBAR, "Politički zapisi", sv. I, Beograd 1948.

8 O njezinom djelovanju vidi Zlatko MATIJEVIĆ, "Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS 1919.-1929.", Zagreb 1998.

9 "Sloga" prestaje izlaziti", *Sloga*, II/1920., br. 52, 2.; K. Pavić, "Đakovačko novinstvo", 39.

uredništvo *Sloge* često je znalo objavljivati dopise iz seoske okolice Đakova pod nazivom *Naši dopisi*. Posljednja stranica *Sloge* bila je rezervirana za oglasnu djelatnost.

"Sloga" i Kraljevina SHS

Već u prvom broju *Sloge* đakovački zajedničari su se osvrnuli na značenje čina stvaranja nove države. Jugoslavenske narode – Hrvate, Srbe i Slovence – ujedinila je politička nužda tj. njihovi predstavnici su, stvarajući novu državu, samo slijedili već stoljetnim iskustvom utvrđeni put koji jedini stoji na raspolaganju malim narodima budući da u svijetu prevladava pravo jačega. Ujedinjenjem triju jugoslavenskih "plemena", smatrali su, tako je, po prvi puta, došlo do mogućnosti njihova samostalna, od svakog tuđinskog utjecaja oslobođenog, razvitka. Da bi se postignuti stupanj ujedinjenja zadržao potrebno se izdići iznad plemenskih partikularizama tj. potrebno je te partikularizme anulirati putem stvaranja osjećaja pripadnosti višem stupnju etničke pripadnosti – Slavenstvu. Drugim riječima, ako se prihvati da je stvaranjem zajedničke države postignuto državno jedinstvo, drugi cilj jugoslavenskog ujedinjenja – stvaranje jednog naroda – moguće je postići samo ukoliko se uspostavi "*jedinstveno slavensko shvaćanje*".¹⁰ Ipak, usprkos učinjenom prvom koraku ka postizanju jedinstva, stvaranju zajedničke države, stvari su krenule po zlu, ili, kako se izrazio i sam anonimni pisac ovog članka: "*Nešto pritiskuje javni život u našim krajevima. Narodni predstavnici, koji vode prvu riječ postizavaju negativne rezultate*".¹¹ Autor, ipak, nije odolio iskušenju pa je stvari nazvao pravim imenom; razlog nesređenosti prilika u Kraljevini SHS, po njegovom mišljenju, ima, već u ovom trenutku, posve jasne korijene, a oni se očituju u beskompromisnoj provedbi centralizacije. Smatrajući da je stoljetna odvojenost jugoslavenskih naroda, "*mi smo svi djeca naše prošlosti*", dovela do nesređenosti u državi, a, što se, opet pogrešno, pokušava riješiti što bržom unifikacijom, on ističe kako će ti problemi biti uspješno apsolvirani protokom vremena, koje će, neminovno, anulirati sve razlike i dovesti do kulturnog preporoda Hrvata, Srba i Slovenaca. No, pri tome je posebno istaknuo kako "*u novoj državnoj organizaciji treba računati s pravnim mentalitetom pokrajina i zemaljskom samoupravom barem do konstituantne*".¹²

10 "Ujedinjenje", *Sloga*, I/1919., br. 1, 1.-2.

11 *Isto*.

12 *Isto*.

Već u idućem broju *Sloge* ponovno je dotaknuta ista tema, a po načinu njezina iznošenja tj. po osnovnim idejama članka, moglo bi se zaključiti kako je i riječ o istom autoru (i ovoga puta članak je nepotpisan). Zamjerajući vlastima okrutnost prema izbijanju socijalnog nezadovoljstva u državi, koje se, zbog svojevrsnog samozavaravanja samih vlasti, ali i zbog opravdavanja uporabe nasilnih metoda, bez obzira na njihove prave korijene, naziva boljševizmom, autor ih upozorava da izlazu iz evidentnih teškoća vodi samo "*valjana državna organizacija, koja bi imala postepeno popravljati pogriješke prošlosti*".¹³ I opet autor članka nije propustio točnije definirati što pod "valjanom državnom organizacijom" podrazumijeva: "*Da se je privremeno do konstituante ostavila zemaljska samouprava, da se je stvaranju nove državne organizacije pristupilo s manje stranačke razdražljivosti i nadmitanja, a s više razuma i računa s pravim stanjem i shvaćanjem u zemlji; ne bi danas izgledala Jugoslavija [sic!] ovako bijedno*".¹⁴

Osjećaj razočaranosti nije napustio uredništvo i suradnike *Sloge*, đakovačke zajedničare, niti godinu dana nakon stvaranja zajedničke države, s tim da je ona, po njihovu mišljenju, nastala 29. listopada 1918., kada je stvorena Država Slovenaca, Hrvata i Srba. Zanimljivo, uvodničar je započeo konstatacijom kako je stvaranjem zajedničke države, zapravo, došlo do oživotvorenja važnog dijela političkog programa predratnih pravaša, (misli se na Starčevićevu stranku prava – op. a.), tj. do ujedinjenja hrvatskog naroda u jednu državnu zajednicu. No, već od samog početka nije, prema autorovom mišljenju, osim ove spoznaje, bilo previše razloga za zadovoljstvo. Njegovo ogorčenje uzrokovano je činjenicom da je "*državni život u zametku, nismo politički sredjeni, naše granice još uvijek preporne, valuta bezprimjerna, pak te žalosne pojave tište nam dušu kao mōra a nemožemo si pomoći...*".¹⁵ Kritika unitarističkih nastojanja niti ovoga puta nije izbjegnuta, a nade su ponovno uperene u pravilan narodni odabir, kakav je, po autorovu mišljenju, učinjen i u listopadu te prosincu 1918. Bez obzira na sveprisutno narodno oduševljenje, počeci zajedničkog življenja nisu bili obećavajući, tj. htjelo se "*nešto, ali sve uzalud, jer se ne gradi na onim sigurnim temeljima, koje su pred godinu dana zasnovala tri brata, već se gradi proti volji svih triju po misli i željama pojedinaca negdje milom negdje silom, tamo obećanjima, ondje podvaljivanjem...*".¹⁶

13 "Dosadašnja bilansa", *Sloga*, I/1919., br. 2, 1.

14 *Isto*.

15 "29. X. 1918. – 29. X. 1919.", *Sloga*, I/1919., br. 13, 1.

16 *Isto*.

Usprkos vidnom izražavanju nezadovoljstva političkim i drugim razvojem situacije u prvim godinama postojanja Kraljevine SHS đakovački zajedničari nisu, naravno, sukladno općoj politici HZ-a, uzimali u obzir bilo kakvu mogućnost drukčijeg državnog okvira za hrvatski narod, osim jugoslavenskog. S obzirom na prilično rasprostranjeno mišljenje srbijanskih političkih i vojnih krugova o hrvatskoj "neraspoloženosti" zajedničkom državom isticano je da su Hrvati jedan od stožernih naroda jugoslavenske zajednice, politički čimbenik prvoga reda te, u krajnjoj liniji, i njezini "ravnopravni" tvorci. No, također, naglašeno je i kako Hrvati još uvijek nemaju osjećaj jednake vrijednosti te ravnopravnosti, očito ciljajući na političku, ekonomsku i drugu dominaciju srpskog/srbijanskog elementa. Drugim riječima: "*Mi smo Jugoslaviju htjeli i hoćemo je, ali hoćemo vidjeti nas i zadovoljne u njoj*".¹⁷ Pri tom je istaknuto kako će zadovoljstvo Hrvata bit najlakše ostvareno putem prihvaćanja hrvatskih zahtjeva, pod čime se, dakako, podrazumijevalo prihvaćanje političkog programa HZ-a, za kojeg su đakovački zajedničari bili uvjereni kako, u biti, predstavlja i zahtjeve drugih hrvatskih političkih stranaka. To podrazumijeva, prema pisanju *Sloge*, u drugoj polovici kolovoza 1920., ostvarenje programa visokog stupnja autonomije sastavnih dijelova zajedničke države tj. "*opsežne pokrajinske autonomije, u kompetenciju kojih treba da spadaju svi poslovi, za koje nije potrebno, da s gledišta državog jedinstva spadaju u djelokrug centralne vlade i parlamenta. [...] Pokrajine treba da imadu svoje sabore, kojima će biti odgovorne pokrajinske vlade.*"¹⁸

U očima đakovačkih zajedničara glavni krivac za nesređene prilike u Kraljevini SHS, pri čemu se posebno apostrofira srpska/srbijanska dominacija, su pripadnici Demokratske stranke. Upravo su oni, demokrati, stvorili uvjete za neprestano isticanje srpskih/srbijanskih zasluga prilikom stvaranja zajedničke države. I dok se svaki, pa makar i najopravdaniji zahtjev za zaštitom hrvatskih interesa, bez mnogo ulaženja u stvarne razloge njihova isticanja, proglašava "*hrvatskim separatizmom*", uzrokovan još nepreboljenim hrvatskim žalom za državom Habsburga, dotle se isticanje srpstva osuđuje samo deklarativno, "na papiru". Demokratima se, isticano je na stranicama *Sloge*, ima zahvaliti, pri čemu nije zaboravljeno istaknuti i njihovu poziciju vladajuće stranke "*skoro neprekidno od njenog [zajedničke države – op. a.] postanka*", da kod "*nas smiju velikosrpske glave govoriti Hrvatima, da su nas Srbi, i to samo Srbi oslobodili, pak da stoga moramo šutjeti i sve nepravde sa zahvalnošću primati. Kao da mi Hrvati i Slovenci nijesmo baš ništa uradili za naše opće oslobodjenje! Kao da nije i sama*

17 "Opći politički položaj i Hrvati", *Sloga*, II/1920., br. 33, 1.

18 *Isto.*

misao našeg narodnog ujedinjenja nikla baš kod nas Hrvata!".¹⁹ I kod zajedničara, koji su, inače, smatrani, pripadnicima umjerene hrvatske oporbe, ponekad je znalo doći do oštre reakcije na otvorene izljeve velikosrpstva. Tako se, u istom ovom članku, u kojem se pored kritike demokrata, prenose i dijelovi iz sarajevskih novina srpske provincijencije *Srpske zore* (br. 243/1920.), iz kojih na posve neuvijeni način izbija težnja za uklapanjem hrvatskih zemalja u sastav zamišljene Velike Srbije ("*Bosna, Hercegovina, Dalmacija, Lika, Banovina, Srem, Banat i Bačka sa Srbijom i Crnom Gorom bile su vazda srpske zemlje i takove će ostati, dok i jedan Srbin živi.*").²⁰ Na ovo je uredništvo *Sloge* dodalo: "*Jok valaj bre, dok Hrvati žive ne.*"²¹

Na posebno orginalan način *Sloga* je popratila rezultat izbora za Ustavotvornu skupštinu 1920., na kojima je Stjepan Radić i njegova Hrvatska pučka seljačka stranka, na osnovu izvrsnog izbornog rezultata, postala predvodnik hrvatskog naroda u borbi za ravnopravnost u višetničkoj zajednici Kraljevine SHS. Smatrajući Svetozara Pribićevića ("*Politički sin Khuenov!*") i njegove demokrate, usprkos lošem izbornom rezultatu, važnim dobitnicima u prisutnoj političkoj kombinatorici, đakovački zajedničari su, na određeni način, priznali i neuspjeh svoje stranke. Naime, velikim Radićevim uspjehom, pokazale su se točnima Pribićevićeve procjene o promašenosti nešto mekše politike koju je prema ovome seljačkom tribunu i njegovoj stranci provodila vlada Parlamentarne zajednice na čelu sa radikalnim prvakom Stojanom Protićem, a čiji su članovi bili i zajedničari. Sada, po mišljenju pisca članka, nije ništa stajalo na putu Pribićeviću da, u zajednici s radikalima, ali bez "*umjerenoga*" Protića, dokraja dovede u red "*te proklete Hrvate.*"²² Na istom mjestu dan je i prilično ironičan komentar političkog trenutka, s time što *Sloga* neće imati priliku doživjeti i daljnji razvoj političke situacije (posljednji broj izaći će krajem iste, 1920.), sa svim njezinim iznenadnim i neočekivanim obratima: "*Pak da nije sjajno u "slobodnoj, ujedinjenoj, jednakopravnoj" kraljevini SHS. I to da je rezultat konstituante! Jest! Ali samo balkanske konstituante!*"²³

Potrebno se osvrnuti i na stajalište *Sloge* o komunizmu. Završetak svjetskog rata donio je slavonsko-srijemskom prostoru probleme s prehranom stanovništva, pojavu odmetništva i pljačkanja te *zelenog kadera*, povratak isluženih veterana s europskih bojišnica, prvenstveno, ruske, sve vidniju netoleranciju

19 "Srbi i narodno jedinstvo", *Sloga*, II/1920., br. 39, 1.

20 *Isto.*

21 *Isto.*

22 "Demokrate i Radić", *Sloga*, II/1920., br. 50, 1.

23 *Isto.*

novouspostavljenih vlasti prema svakom obliku izražavanja neslaganja s nametnutima stajalištima državne ideologije, dalje osiromašenje stanovništva, u prvom redu seljaštva i sl. Sve to učinilo je osnovnu ideju komunističkih nastojanja, ideju o radikalnom raskidu s postojećim oblicima društvene realnosti te izgradnju novog društva budućnosti, vrlo popularnom. Posebno je to došlo do izražaja prilikom općinskih izbora, i, u nešto manjoj mjeri, parlamentarnih izbora 1920., kada su komunisti, pod imenom Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista), postigli za mnoge, pa i u svojim očima, posve neočekivane rezultate, posebice u gradsko-trgovišnim naseljima Slavonije i Srijema. Na stranicama *Sloge*, potrebno je to primjetiti, došlo je do razlikovanja ruskog boljševizma, koji je srušio rusku monarhiju te komunizma koji je nastavio sa uništenjem ionako nerazvijene kapitalističke osnove društva. Sukladno tome, uz dodatak kako se oba cilja pokušavaju provesti i "*kod nas*", u Kraljevini SHS, zaključeno je kako "*boljševička struja nije nama jošte tako opasna kao što je komunistička*".²⁴ Ipak, komunističkim nastojanjima, usprkos njihovoj osnovici u namjeri rušenja postojećeg poretka, priznate su i neke dobre strane, kao npr. ukoliko bi se postojeći veleposjedi rasformirali na način da dovedu do daljnje faze pozitivnog gospodarskog razvitka tj. da dovedu do ustroja novih, u većoj mjeri produktivnijih. Anonimni pisac članka je smatrao kako pravedni "*koristni i svrsi shodni komunizam svaki inteligentniji čovjek odobrava, pače preporuča. Ali onaj komunizam, koji teži više puta za nečim, što nije izvedivo, što se protivi i samoj prirodi ljudskoj, takva komunizma pametan čovjek ne može prihvatiti niti se za nj zagrijati*".²⁵ Zanimljivo, primjećeno je i da se u unutarnjoj strukturi pripadnika komunističkog pokreta može uočiti i da je "*proletarijat*", za pretpostaviti je zbog svog lošeg ekonomskog položaja, spreman uvijek podupirati akcije koje idu za uništenjem postojećih institucija. No, istaknuto je i to kako su takve akcije uvijek spremni podupirati i oni pojedinci, kojima "*je svrha života na lak način steći imetak i visokih se časti dovinuti*".²⁶

Đakovo i Đakovština na stranicama *Sloge*

Najzastupljenija domaća, đakovačka, tema na stranicama *Sloge* svakako su odnosi na političkoj pozornici Đakova. I tu, kao i prilikom osvrta na širu državnu problematiku, dominira odnos đakovačkih zajedničara prema njihovim sugrađanima unitarističkih nastojanja tj. demokratima.

24 "Zašto se komunizam bori?", *Sloga*, II/1920., br. 28, 2.

25 *Isto*.

26 *Isto*.

Sukobljavanja ovih dviju glavnih suprotstavljenih političkih grupacija, demokrata i, praktički, svih drugih (zajedničari, pučkaši te, u nešto manjoj mjeri, komunisti) odvijalo se na različitim poljima đakovačke stvarnosti toga doba. No, u prvoj godini postojanja *Sloge*, 1919., prilično je zastupljena bila tematika odnosa u Đakovu u studenom i prosincu 1918., tj. u vremenu kada je jedina vlast u Đakovu bio mjesni odbor Narodnog Vijeća, na čelu s Ivanom Ribarom. Tako je, npr. početkom listopada 1919. došlo do polemike između nekoliko anonimnih đakovačkih građana, očito naklonjenih zajedničarima, s demokratima u vezi s troškovima ostanka srbijanske vojske u Đakovu. Nije teško pogoditi da su demokrati tj. Ribar bili glavni zagovornik što dužeg ostanka srbijanskog vojnog odreda u Đakovu, no zamjereno mu je prilično maglovito prikazivanje troškova njihova ostanka. Tako se na kraju pokazalo da je samo oporezivanje đakovačkog građanstva kako bi se pokrili troškovi boravka srbijanskog vojnog odreda u Đakovu provedeno na dosta proizvoljan način pa je "*Ribar* [platio – op. a.] *ništa, a J. Urajković 1.300 kruna!*"²⁷

Na napade đakovačkih demokrata na stranicama njihova glasila *Glasa Slobode*, uredništvo *Sloge* je često odgovaralo na način da je objavljivalo dopis, gotovo ni u jednom slučaju potpisan, nekog njihova ogorčenog protivnika. Anonimnost pisca članka pri tome je imala dvije svrhe: prva se očitovala u tome što je anonimnost omogućavala isticanje prilično radikalnih stavova što je, opet, autora moglo dovesti u sukob s organima vlasti, pa su takvi članci i iz ovog, u biti mnogo pragmatičnijeg razloga, objavljivani nepotpisani. Tako je, naprimjer, do oštre polemike s demokratskim *Glasm Slobode* došlo sredinom studenog 1919. Odgovarajući na demokratske tvrdnje kako oni u svojim redovima okupljaju najveći dio hrvatske inteligencije te kako su zajedničari "*mali ljudi lude glave*" anonimni pisac im je ovako odgovorio: "*Oni* [demokrati – op. a.] *bubaju po svem i svakom, kritiziraju i što spada i što ne spada na njih, izazivaju i vrijeđaju naše građane u svakom broju tako, da su mnogi ljudi iz svojih kuća izbacili njihovo smeće, [Glas Slobode – op. a.] a kad smo im počeli vraćati milo za drago i malo smo njih bocnuli, skaču sad ko pomamni i pjene se od ljutine. [...] Samo polako gospodo, počesat ćete se vi i onde, di vas još nije svrbilo.*"²⁸

Uredništvo *Sloge* je često svoje stranice otvaralo i drugim političkim protivnicima đakovačkih demokrata, najčešće pristašama HPS-a. Naime, demokrati su, prenošenjem vijesti iz drugih zajedničarskih i pučkaških glasila (najčešće zagrebačkih i osječkih) u kojima su se iznosila neslaganja i prepirke prvaka tih dviju stranaka, očigledno nastojali izazvati zavadu između đakovačke

27 Gradjanin, "Oporezovanje za opskrbu srpske vojske", *Sloga*, I/1919., br. 10, 2.-3.

28 Gradjanin, "Mudraci oko "Glasa Slobode"", *Sloga*, I/1919., br. 16, 3.

zajedničarske i pučkaške organizacije. Optužujući uredništvo *Glasa Slobode* da, takvim načinom, kojem se često pridodaje i jednostavno izmišljanje navodnih netrpeljivosti između vodstava HZ-a i HPS-a, pokušava, ne samo pogoršati političke prilike u Đakovu, nego i oslabiti đakovačku hrvatsku oporbu, demokratima je oštro odgovoreno. "*Pa makar se vodje naših stranaka katkad u svojim glasilima radi čega i ne slagali – evo mi ćemo se ovdje uvijek složiti kladgod se radi, da tučemo ovu nesretnu mađžaronsku stranku sa šajkačama na glavi!*" - istaknuo je netko iz redova đakovačkih pučakaša.²⁹ Na razini istaknutih pojedinaca međusobne prepirke su se koncentrirale na svega nekoliko imena. Najčešće su na meti *Sloge* bili najistaknutiji slavonsko-srijemski demokrati Ivan Ribar te, u još većoj mjeri, njegov najpouzdaniji čovjek u đakovačkoj demokratskoj organizaciji, urednik *Glasa Slobode*, odbornik u vijeću trgovišta Đakovo te povjerenik za agrarnu reformu Andro Morić. Evo odgovora prvaka đakovačkih pučakaša Andrije Živkovića na Morićeve optužbe o širenju HPS-a u đakovačkom kotaru kao o širenju pogubnog klerikalizma. Živkovićev odgovor "*začinjen*" je i nekim tvrdnjama koje daju naslutiti da je njihov međusobni dvoboj znao prijeći i često nevidljive granice korektnog ponašanja. "*Prijatelju! Ovaj Ti zadnji potez ništa ne valja. Ti si – matt, tropa! Zoveš ulicu u pomoć – a zaboravljaš, da sam Te ja nekad bio kao derana! [...] Tjerao si lisicu, a istjerao si vuka! Opameti se sad i uvidi, da takav način ničemu ne vodi! Ti si prema meni slabiji i na peru i na riječi i na šaci muškoj i kao što si sada, tako ćeš i unaprijed izvući kraći kraj! [...] Ali zapamti, da ja nijesam ptica, koja se vike boji! Svoju čast ću braniti do skrajnjega! [...] Ovo ti je prijateljska riječ. Razmisli ovog Božića, nemam li pravo, pa se popravi do Nove Godine!*"³⁰

Uredništvo *Sloge* je, u borbi sa svojim političkim protivnicima, a to su, u cjelokupnom vremenu njezina izlaženja, bili demokrati, znalo posegnuti za onom vrstom oružja koje bismo mogli svrstati u područje političke satire ili neke vrste politički intoniranog pjesništva (naravno, niti demokrati se nisu ustručavali na takav način odgovoriti zajedničarima). Sljedeće dva primjera posebno su ilustrativna.

"[...]

Komarica: zu, zu, zu,

A ja velim: tu, tu, tu:

Komarica mala

Slaba ti je šala.

29 M. S., "Gospodine uredniče!", *Sloga*, I/1919., br. 16, 3.

30 [Andrija] ŽIVKOVIĆ, "P. n. Andro Morić – Đakovo", *Sloga*, I/1919., br. 21, 5.

Demokratsko blato
To je za te zlato.
Tu si se izlegla,
U njem pamet stekla.
U njemu se valjaj
Poštene ne kaljaj.
Tu ćeš naći dosti
I slame i kosti.
A ja ću ti dati,
Čim ćeš se grijati:
Pokrivač i ćebe,
Da ti "Glas" ne zebe.
A ja ću još bolje
Odsad biti volje,
S poštenima biti
Rujno vince piti.-
Tebi ću se smijati
Zdravice napijati:
"Pre će tebe nestat
Nego Sloga prestat"."³¹

Ili:

"Ne bojte se, dok je Jovo krakat,
Biskupski će bit spahiluk sakat!
Inžilir agrar. povjerenika.
Sve se dade ofarbati, samo ne crni
demokratski obrazi!
Mile ferber.

[...]

Nomen est omen – ili jugoslovenski:
teško čovjeku, koji se svoga imena stidi!
Zuk Moritz.

[...]

Ne znam, odakle "Slogi" ovako goropadnog burmuta,
kad ga nigdje, pa ni u mojoj apoteki nema.
*Onaj s čoška."*³²

31 "Komarici u spomenar", *Sloga*, I/1919., br. 19, 3.

32 "Mudre izreke đakovačkih demokrata o novoj godini", *Sloga*, I/1919., br. 22, 1.

Đakovačka apolitična tematika, ukoliko nije riječ o posebno izdvojenoj problematici, koja se tematizira u posebnom članku, bila je zastupljena u posebnoj rubrici. Ta rubrika, pod naslovom *Domaće vijesti*, obično se nalazila na posljednjim stranicama *Sloge*. U okviru ovog naslova obično su se nalazile dosta kratke crtice iz kojih je stanovništvo Đakova i okolice moglo saznati točne nadnevke te vrijeme kada će se održavati pouzdani sastanci ili javne skupštine ogranaka đakovačkih političkih stranaka, gospodarskih društava, strukovnih organizacija, sportskih klubova i sl. Također, u ovoj rubrici donošene su i osnovne informacije o održanim sastancima gore navedenih organizacija. Pored toga su objavljivani i poneki oglasi trgovišnih ili kotarskih vlasti, kratke informacije o odsustvu ili nekoj drugoj aktivnosti istaknutih građana Đakova, pojava nekog književnog ili specijalističkog djele, brošure i sl. Tako se, naprimjer, u drugom broju *Sloge*, u rubrici pod nazivom *Domaće vijesti*, nalaze sljedeće informacije: obavijest o odlasku đakovačkog biskupa Akšamovića na višetjedni boravak u kupalište Rogatec, rezultat glavne rasprave protiv izvjesnih Lasića, Junga i dr. u prostorijama kraljevskog sudbenog stola u Osijeku, oglas kraljevskog poreznog ureda u Đakovu kojim se poziva umirovljeno činovništvo te njihove udovice i obitelji da podnesu molbe kako bi mogli primati dodatak na skupoću, najave predstave "*Kćerka rada*", u organizaciji organiziranog strukovnog radništva Đakova, koncerta veteranske glazbe, nogometne utakmice đakovačkih klubova "*Gradjanski športski klub*" i "*Zrinjski*", natjecanja u streličarstvu, sastanka gostioničara đakovačkog kotara u svratištu "*Devčić*", izlaska Colnerove brošure pod naslovom "*Interesi Đakovštine u Đakovačkoj Breznici*" te upozorenje uredništva vezano uz uporabu markica "*Plaćeno*".³³ U dvanaestom broju *Sloge* u ovoj rubrici saznajemo sljedeće: informaciju o tome da je, prigodom proslave imendana, u kući i u berbi grožđa kod Franje Laya, skupljeno 440 kruna te predano "*Gospojinskom društvu u Đakovu*" (popraćeno komentarom "*U lijep primjer ugledali se i drugi!*"), zaključak općinskog poglavarstva u Đakovu o povišenju plaće općinskih namještenika za 100% te učiteljima šegrtske škole sa 3 na 6 kruna po satu, najave koncerata Vladimira Kolića te Vilme Thiery te pučke svečanosti vezane uz berbu grožđa, popraćene plesom te vojno-veteranskom glazbom i program kina u Đakovu za 19., 21. i 23. listopada 1919.³⁴ U sljedećem primjeru vijesti su nešto opširnije i više vezane uz političke aktualnosti: obavijesti o smrti izvjesne Magdalene Biskupić, pronađenom mrtvom novorođenčetu kod Santinieve ciglane te nesreći domaće radnika, izvjesnog Đanića, kojeg je, prilikom rada na motornoj pili, udario u glavu komad drveta, komentar obavijesti

33 "Domaće vijesti", *Sloga*, I/1919., br. 2, 4.

34 "Domaće vijesti", *Sloga*, I/1919., br. 12, 4.

o proglašenju Vukovara u status gradskog naselja (popraćeno komentarom: "*U Djakovu se i za samo Djakovo ama baš ništa ne radi. [...] Nećemo ispitivati na komu leži krivica, da je Djakovo zaostalo i zapušteno, kao zadnje selo u Slavoniji, nego preporučujemo onima, koji imaju vlast, da stvar uredi i poprave, i da čim prije pristupe poslu, da Djakovo u istinu dobije lice grada.*"), prenesenu vijest "*Beogradskog dnevnika*" o imenovanju Slavka Šećerova, na mjesto povjerenjika za agrarnu reformu u Banatu i Bačkoj, osvrt na poslani dopis Andre Morića, u kojem se ističe da su neopravdani napadi na njega vezani uz provedbu agrarne reforme u Đakovštini ("*Ostali dio ispravka ne donosimo, jer ne odgovara propisima zakona, i to jer sadržaje jednu prostačku riječ i jer je u opsegu, koji nismo dužni besplatno štampati.*"), komentar sjednice đakovačkih geodeta te obavijest o prikupljenih 230 kruna za "*Djakovački športski klub*", prilikom proslave imendana Dragutina Böhma.³⁵

Pojedine teme iz đakovačke aktualnosti toga vremena prisutne su na stranicama *Sloge* i u široj formi od gore navedenih, obično u formi posebno izdvojenih članaka. Tako se u drugoj polovici rujna 1919. o problemu vatrogasnog spremišta oglasio tajnik tamošnjeg vatrogasnog društva, Stjepan Fink. Ističući kako taj problem u Đakovu postoji već punih dvadeset godina Fink je ustvrdio kako se on, podjednako zbog svog položaja tajnika, ali i velike ljubavi prema vatrogasnoj djelatnosti, odlučio na pisanje ovog članka tj. "*to ću se evo po zabaviti ovim vrlo važnim pitanjem, te ću ga donekle obraditi kako i u kojem smjeru mislim, da se podigne to spremište, koje bi u dašnje vrijeme moralo biti po modernom poimanju udešeno.*"³⁶ Fink smatra da je problem osiguranja prostora za vatrogasno spremište moguće riješiti na način da općina preuzme na sebe ulogu jamca kod neke novčane institucije koja bi dostavila kapital vatrogasnom društvu. Inače, Fink je troškove izgradnje vatrogasnog spremišta u Đakovu procijenio na "*oko 200-300 hiljada kruna*". Navedena svota bi se otplaćivala u godišnjim obrocima od 5.000 kruna, u ukupnom trajanju od 40 godina. Ukoliko bi se uspio dogovoriti ovakav aranžman s općinskim poglavarstvom, smatrao je Fink, rezultat bi se očitovao u činjenici da bi Đakovo dobilo moderno uređeno vatrogasno spremište, s "*vatrogasnim tornjem, velikom društvenom dvoranom za održavanje toli potrebnih zimskih škola, stajom za društvene konje, koji su potrebni za slučaj požara. [...] U kratko spremište bi se uredilo po uzoru Osijeka ili Zagreba samo u manjem stilu.*"³⁷

35 "Domaće vijesti", *Sloga*, I/1919., br. 15, 3.

36 Stj. FINK, "Vatrogasno spremište?", *Sloga*, I/1919., br. 8, 4.

37 *Isto.*

Progovaralo se na stranicama *Sloge* i o problemima higijenske naravi te o ulozi pojedinca i šire društvene zajednice u sprječavanju izbijanja epidemija. Autor je, nakon uvodnih misli o prilično čestoj pogođenosti Europe različitim vrstama epidemija, pri čemu je posebno istaknuo važnost uloge, praktički, čitave zajednice (pojedinač-lijječnik, općine, kotari, države te čitavi "kulturni" svijet), konstatirao kao općinske vlasti moraju "pružiti priliku, da se bolesne izolira (posebno smjesti) i to najbolje u bolnici za takove bolesti udešenoj – t. zv. kužnoj ili epidemičkoj bolnici. Bez takove bolnice općina izlaže vlastite svoje građane najvećoj opasnosti, jer tamo, gdje se izolacija [...] ne može provesti, tamo se [...] nehotice širenju epidemije pogodnije [vjerojatno pogoduje – op. a.]".³⁸ U nastavku autor objašnjava svoj poduži uvod u temu. Trgovištu Đakovu je, smatra on, "jako, jako potrebna" opća bolnica sa posebnim, "kužnim" paviljonom. S obzirom da on kao temeljnu jedinicu unutaršnjeg uređenja jugoslavenske države vidi općinsku upravu, naravno, s pripadajućim autonomnim ovlastima, taj "duh samouprave", kako ga autor naziva, trebao bi biti posebno vidljiv na polju komunalne higijene. Zanimljiv je način na koji je on završio ovaj članak, a koji, u isto vrijeme, predstavlja i prilično oštru ocjenu općinskih napora u cilju što većeg stupnja komunalne higijene i to, može se pretpostaviti, ne samo u Đakovu: "Kad imademo klaonicu, što je zbilja sa stanovišta komunalne higijene pohvalno, mogli bi poći i za korak dalje. Ili se kod nas ljudi zadovoljavaju time, što imademo mrtvačnicu?"³⁹

Ponukan viješću da je u Osijeku došlo do otvranja šeste ljekarne, anonimni autor je, početkom 1920., uredništvu *Sloge* dostavio dopis u kojem se problematizira tematika đakovačkih ljekarni. Naime, u Đakovu ih je tada bilo dvije. Prema autorovom mišljenju premalo jer se uslugama tih ljekarni koriste stanovnici 52 seoska naselja đakovačkog kotara s preko 50.000 žitelja, niz naselja u drugim kotarevima, čiji stanovnici, ponajprije iz prometnih razloga kupuju lijekove u Đakovu te konzumenti kupališta Breznica. S obzirom na to, autor je konstatirao kako "dakle na jednu ljekarnu otpada 30000 ljudi, ne može se sumnjati o potrebi jedne treće ljekarne u Đakovu".⁴⁰ Autor je upozorio i na činjenicu ograničenih mogućnosti za otvaranje novih ljekarni. Naime, zakonskim ograničenjima onemogućeno je samostalno otvaranje ljekarni pa tek završeni farmaceuti "moraju godine i godine da ostanu namještenicima, te im jedino

38 M. Š., "Epidemija i komunalna higijena", *Sloga*, I/1919., br. 10, 1.-2.

39 *Isto*.

40 "Đakovačke ljekarne", *Sloga*, II/1920., br. 2, 2.

preostaje, da si, ako su bogati, ogromnim svotama kupe već koju opstojećú ljekarnu".⁴¹

Razmatrao se i problem korupcije u Đakovu. Autor je započeo općenitim konstatacijama o štetnosti korupcije te njezinoj priličnoj rasprostranjenosti u Kraljevini SHS jer mnogo *"ih ima, koji zauzimaju vidno mjesto u državnom životu, za koje se drži, da rade za državu – a zapravo rade za sebe"*.⁴² Osvrćući se na pojavu korupcije u Đakovu autor smatra da je ona prisutna u velikoj mjeri. No, o korupciji u Đakovu se *"samo u četiri oka o njoj govori, da je tu, da postoji, no nitko ne će, da odlučno istupi proti toj kugi – bojeći se, valjda, uopće doći samo i u dodir s njome, kao od pošasti prave."*⁴³ Čini se, ipak, da je ovaj članak imao i konkretnu političku namjeru, vjerojatno uperenu protiv nekog činovnika-demokrata. Jer već u idućim redovima, gotovo s osjećajem bespomoćnosti, iznosi se podatak, kako je uredištvu *Sloge*, dojavljena već cijela hrpa informacija *"o korupciji jednog đakovačkog javnog namještenika, da smo u strahu, da naš narod uopće ne izgubi vjeru u nosioce državne vlasti"*.⁴⁴

S obzirom da u međuratnom razdoblju nisu postojali posebni službeni glasnici pojedinih kotarskih oblasti uredništva lokalnih glasila, kako ona stranačka, tako i ona stručnog ili nekog drugog karaktera, su objavljivala i oglase lokalnih organa vlasti. Tako na posljednjim stranicama *Sloge* često nailazimo na takve vrste javnih oglasa ili uredbi koje predstavljaju važan izvor za poznavanje političkih, gospodarskih i drugih prilika na području Đakovštine u rečenom razdoblju. To jasno proizlazi iz sljedećih dvaju primjera:

"Oglas.

*Opć. zastupstvo trgovišta Djakovo u sjednici
obdržavanoj dne 15/9. 1919. točka 146 zaključilo
je jednoglasno, da se strancima zabranjuje uselenje
u Djakovo, a jur naseljeni besposleni stranci da
se imadu u roku 8 dana izseliti u svoju
zavičajnu općinu.-*

*Pozivaju se svi oni kojih se tiče, da se u
roku od 8 dana izsele, jer će u protivnom po
redarstvu iz Djakova odpraćeni biti.-
Svaki onaj koji želi nekretnine kupiti i u*

41 *Isto.*

42 "Korupcija u Đakovu", *Sloga*, I/1919., br. 21, 1.-2.

43 *Isto.*

44 *Isto.*

*Djakovo se doseliti imade nakanu useljenja
prijaviti opć. poglavarstvu.-
Pozivaju se kućevlastnici da niti jednog
stranca na stan ne prime bez znanja i dozvole
podpisanog poglavarstva.-
Poglavarstvo općine trg.
U D j a k o v u, 26. rujna 1919.
Načelnik.
G e i g e r."*⁴⁵

Ili:

*"POGLAVARSTVO OPĆINE TRG DJAKOVO.
Broj 5219/1920. Djakovo, dne 2. rujna 1920.
O g l a s.
Daje se na znanje gradjanstvu, da je zabranjeno
vozanje kolicima (dvokolicom) asfaltom
odnosno pločnikom.
Prekršitelji bit će stavljeni u općinski zatvor
te uz prijavu kazne radi kotarskoj oblasti
otpraćeni.
Upravitelj općine:
KOVAČEVIĆ."*⁴⁶

Zaključak

Đakovačko glasilo *Sloga* nije bilo dugog vijeka tj. izlazilo je niti dvije pune godine. Ovo glasilo Hrvatske zajednice, tj. đakovačke organizacije ove stranke, s obzirom na svoj profil, možemo svrstati u tada tipična glasila manjih gradsko-trgovišnih naselja slavonsko-srijemskog prostora. Drugim riječima, radi se o političkom tjedniku dosta utjecajne političke grupe u Đakovu, kao i u Hrvatskoj tog vremena, čija je osnovna zadaća bila borba s političkim protivnicima te propagiranje vlastitih političkih ideja. S obzirom na opću političku konstelaciju u Đakovu, u prvim godinama postojanja Kraljevine Srba,

45 "Oglas", *Sloga*, I/1919., br. 9, 5.

46 "Oglas", *Sloga*, II/1920., br. 35, 2.

Hrvata i Slovenaca moglo bi se reći i da je *Sloga* predstavljala i svojevrsno "antidemokratsko" glasilo, u smislu borbe s đakovačkom organizacijom Demokratske stranke, ponajčešće s njezinim prvim ljudima Ivanom Ribarom i Androm Moritzom. U usporedbi s političkom tematikom, ostala polja društvene realnosti Đakova i njegova okruženja slabije su zastupljena, ali ipak su neki od važnijih problema lokalne sredine znali naći puta do stranica *Sloge*. Bez obzira na gore uzneseno ipak *Sloga* predstavlja prvorazredan povijesni materijal za svakog istraživača povijesti Đakova međuratnog razdoblja te bi se moglo reći kako čitajući *Slogu* dolazi do ponovnog oživljavanja već pomalo zaboravljenog dijela povijesti Đakova.

SLOGA" -DAILY NEWSPAPER -SUPPLEMENT TO THE PROCESS OF STUDYING PRESS IN ĐAKOVO

SUMMARY

The author tells us about local newspapers and magazines published in Đakovo. "Sloga" (Unity)-daily newspaper was issued in 1919 and 1920. It was a factional newspaper related to the political party called "Hrvatska zajednica" (Croatian Union). Editorial stuff, following the lead of Ivan Gabut wrote mainly about their political views on current events in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. Other issues and topics were represented quite inconsiderably, although some relevant articles on its pages tell us a lot about economic, cultural and sports development of Đakovo.